

Akhlaq-i zistī

i.e., Bioethics Journal

2022; 12(37): e19

The Bioethics and Health
Law InstituteMedical Ethics and Law
Research CenterInternational Association
of Islamic Bioethics

Criminal Protection of Domesticated Haram Meat Animals; from Ethical Principles to Legislative and Judicial Pathology

Seyed Sajjad Kazemi^{1*}, Hamed Chegini²

1. Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Malayer University, Malayer, Iran.

2. Department of Criminal Law and Criminology, University of Edalat, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Animal abuse is one of the crimes that we are witnessing more in recent years. By emphasizing the ethical principles of the necessity for criminal protection of domesticated haram meat animals, this study has discussed and criticized the legislator's approach in this regard. In addition to studying the legislative approach in dealing with the harassment of domesticated animals, the evaluation of the approach of the judicial and procedural system of the country with a pathological perspective is in the scope of the present study.

Methods: In this research with a descriptive-analytical method and using library sources, Iran's legislative and judicial criminal policy against animal cruelty to domesticated animals has been studied.

Ethical Considerations: In writing the present study, while paying attention to the originality of the texts, honesty and trustworthiness have been observed.

Results: In today's world, according to the existing moral approaches, domestic animals, whether halal or haram meat, need respect and support. Although there are criminal rules in Iranian criminal law regarding domesticated halal meat animals, because of the value of these animals and their many uses, there are no rules regarding domesticated haram meat animals which are very vulnerable to harm due to their proximity to humans, from a criminal perspective. The lack of protective laws, as well as the shortcomings and incompleteness of Article 680 of the Islamic Penal Code, which is the only article in this law that deals exclusively with domesticated animals, has forced some judges to punish those who harm domesticated haram meat animals based on certain general articles such as Article 638. Citing this article faces important challenges and ambiguities.

Conclusion: It is necessary for the legislator in the field of criminal protection of domesticated animals, especially domesticated haram meat animals, to punish those who expose these types of animals to harassment and harm by establishing the criminal regulations of leading countries, in the next amendments to the regulations, in order to fill the legal gaps in this field. Despite the great emphasis in Islamic jurisprudence on protecting the rights of animals and not harassing them, and also in spite of the strong moral foundations available to protect domestic animals, both halal and haram meat, in the current legislative policy of Iran there is no explicit punishment to protect domesticated animals, while in the legal and judicial situation of other countries, proper legislation and criminalizations have been made in this area.

Keywords: Ethical Principles; Legislative Pathology; Judicial Pathology; Criminal Protection; Domesticated Haram Meat Animals

Corresponding Author: Seyed Sajjad Kazemi; **Email:** sskazemi92@malayeru.ac.ir

Received: February 20, 2022; **Accepted:** May 15, 2022; **Published Online:** October 22, 2022

Please cite this article as:

Kazemi SS, Chegini H. Criminal Protection of Domesticated Haram Meat Animals; from Ethical Principles to Legislative and Judicial Pathology. *Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal*. 2022; 12(37): e19.

حمایت کیفری از حیوانات اهلی حرام گوشت؛ از مبانی اخلاقی تا آسیب‌شناسی تقنینی و قضایی

سیدسجاد کاظمی^{۱*}، حامد چگینی^۲

۱. گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ملایر، ملایر، ایران.

۲. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه عدالت، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: حیوان‌آزاری یکی از جرائمی است که در سال‌های اخیر بیش از گذشته شاهد آن هستیم. این پژوهش با تأکید بر مبانی اخلاقی لزوم حمایت کیفری از حیوانات اهلی حرام گوشت، رویکرد قانونگذار در این زمینه را مورد بحث و نقد قرار داده است. علاوه بر مطالعه رویکرد تقنینی در مقابله با آزاردهی حیوانات اهلی حرام گوشت، ارزیابی رویکرد نظام قضایی و رویه‌ای کشور البته با نگاهی آسیب‌شناسانه در قلمرو پژوهش حاضر قرار دارد.

روش: در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، سیاست کیفری تقنینی و قضایی ایران در مقابله با حیوان‌آزاری حیوانات اهلی حرام گوشت مورد مطالعه قرار گرفته است.

ملاحظات اخلاقی: در نگارش پژوهش حاضر، ضمن توجه به اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت گردیده است.

یافته‌ها: در دنیای امروز با توجه به رویکردهای اخلاقی موجود، حیوانات اهلی اعم از حلال یا حرام گوشت نیازمند احترام و حمایت هستند. در حقوق کیفری ایران، اگرچه در خصوص حیوانات اهلی حلال گوشت به خاطر ارزشمندی این حیوانات و استفاده‌های فراوان از آن‌ها مقرراتی از نظر کیفری وجود دارد، اما در زمینه حمایت از حیوانات اهلی حرام گوشت که به دلیل هم‌جواری با انسان‌ها، بسیار در معرض آسیب و خطر می‌باشند از منظر کیفری مقرراتی به چشم نمی‌خورد. فقدان قوانین حمایتی و همچنین نقصان و غیر جامع بودن ماده ۶۷۹ قانون مجازات اسلامی که تنها ماده این قانون بوده که اختصاصاً به حیوانات اهلی می‌پردازد، باعث شده برخی قضات به ناچار برای مجازات آسیب‌زنندگان به حیوانات اهلی حرام گوشت از برخی مواد عام و کلی قانون مجازات اسلامی مانند ماده ۶۳۸ بهره گیرند؛ استناد به این ماده با چالش‌ها و ابهامات مهمی مواجه است.

نتیجه‌گیری: ضرورت دارد قانونگذار در زمینه حمایت کیفری هرچه بیشتر از حیوانات خانگی به ویژه حیوانات اهلی حرام گوشت و مجازات افرادی که این قسم از حیوانات را در معرض آزار و اذیت و آسیب قرار می‌دهند و با تأسی از مقررات کیفری کشورهای پیشرو در این زمینه، در اصلاحات بعدی مقررات جدیدی را به قانون مجازات اسلامی اضافه نماید تا خلأهای قانونی در این زمینه مرتفع گردد. علیرغم تأکیدات بسیار در فقه اسلامی مبنی بر حفظ حقوق حیوانات و آزارنرساندن به آن‌ها و همچنین با وجود مبانی اخلاقی محکمی که برای حمایت از حیوانات اهلی اعم از حلال و حرام گوشت در دسترس است، اما در سیاست تقنینی فعلی ایران هیچ‌گونه حمایت کیفری صریحی از حیوانات اهلی حرام گوشت به عمل نیامده و این در حالی است که در وضعیت قانونی و قضایی سایر کشورها، قانونگذاری‌ها و جرم‌انگاری‌های بسیار خوبی در این حوزه به عمل آمده است.

واژگان کلیدی: مبانی اخلاقی؛ آسیب‌شناسی تقنینی؛ آسیب‌شناسی قضایی؛ حمایت کیفری؛ حیوانات اهلی حرام گوشت

نویسنده مسئول: سیدسجاد کاظمی؛ پست الکترونیک: sskazemi92@malayeru.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۵؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۷/۳۰

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Kazemi SS, Chegini H. Criminal Protection of Domesticated Haram Meat Animals; from Ethical Principles to Legislative and Judicial Pathology. Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal. 2022; 12(37): e19.

مقدمه

طی سالیان اخیر نمونه‌های متعددی از حیوان‌آزاری (Animal Abuse) با موضوعیت حیوانات اهلی حرام گوشت از قبیل سگ و گربه ارتکاب یافته که بازتاب رسانه‌ای گسترده‌ای در سطح کشور داشته است. شکی نیست این رفتارها وجدان عمومی را آزرده‌خاطر کرده و هر بیننده یا شنونده‌ای را متأثر می‌سازد، به ویژه اینکه با گسترش رسانه‌های جمعی و همچنین افزایش اطلاع‌رسانی از طریق شبکه‌های اجتماعی موبایلی، تصاویر این قسم حیوان‌آزاری‌ها دست به دست چرخیده و در مدت‌زمان کوتاهی عموم افراد ولو در دوردست‌ترین نقاط کشور از آن‌ها مطلع می‌گردند، آنچنانکه حتی برخی افراد باهدف خودنمایی بیشتر در این فضا به کرات مبادرت به آزاررسانی به حیوانات اهلی نموده و از این طریق صحنه‌های دردناکی را در قالب فیلم و تصویر در فضای مجازی منتشر می‌نمایند.

از طرف دیگر، اگرچه حقوق کیفری عموماً بر تعیین چگونگی رفتار انسان‌ها با یکدیگر تمرکز دارد (۱) و از این طریق به دنبال صیانت از جان، مال، عرض یا آبروی انسان‌هاست، اما یکی از ابعاد مهم حقوق کیفری بر نحوه رفتار انسان با دیگر موجودات و محیط زیست محوریت دارد (۲)، لذا در عموم نظام‌های حقوقی یکی از محورهای حمایتی حقوق کیفری، حمایت از گونه‌های جانوری در برابر انواع آزارها و تعرض‌های انسانی از طریق جرم‌انگاری‌های مختلف و تعیین کیفرهای متناسب است (۳). بنابراین حقوق کیفری وظیفه دارد همان‌گونه که از انسان در برابر انسان حفاظت نماید، از حیوان در برابر انسان نیز حمایت و حفاظت نماید. این حمایت نه تنها به خاطر ارزشمندبودن حیوانات و اهمیت زندگی آنان، همچنین به خاطر توجه به وجدان جمعی انسان‌ها و ممانعت از آزرده‌خاطرشدگی است که از این قبیل اقدامات در افکار و اذهان عمومی ایجاد می‌شود. گفتنی است در فقه اسلامی اهمیت حقوق حیوان تا بدانجا است که برخی مانند صاحب جواهر آن را در زمره «حق‌الله» برشمرده‌اند (۴).

حال که حقوق کیفری وظیفه دارد از حیوانات در برابر آزاررسانی حمایت نماید، پرسش یا پرسش‌هایی که مطرح

است، اینکه آیا در نظام کیفری ایران در مقایسه با دیگر نظام‌های حقوقی چارچوب حقوقی خاصی در راستای حمایت کیفری از حیوانات اهلی (به ویژه حرام گوشت) ترسیم شده است یا خیر؟ و اینکه مهم‌ترین چالش‌ها و آسیب‌های وضعیت فعلی حقوق کیفری در ارتباط با این حیوانات چه مواردی را شامل می‌گردند؟

در واقع پژوهش حاضر با رویکرد انتقادی و با روش توصیفی - تحلیلی به دنبال دستیابی به بهترین روش حمایت کیفری از حیوانات خانگی است. البته قلمرو پژوهش حاضر بر حمایت کیفری از «حیوانات اهلی حرام گوشت» استوار است؛ توضیح اینکه از نظر سوابق تحقیق تا به امروز چند پژوهش در قالب مقاله در ارتباط با حمایت کیفری از گونه‌های جانوری و یا حیوانات نگارش یافته است (۱، ۶-۵). این پژوهش‌ها عموماً بر حیوانات وحشی و گونه‌های ارزشمند و نادر متمرکز بوده و مقررات کیفری ناظر بر حمایت از این‌ها را تحت تحلیل و بررسی قرار داده‌اند. به عنوان مثال خالقی (۱۳۸۹ ش.) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل تدابیر کیفری ملی در حفاظت از گونه‌های جانوری با تأملی بر اسناد فراملی»، ضمن تأکید بر اهمیت حضور و حیات حیوانات وحشی، صیانت از بقای آن‌ها را با به کارگیری مدیریت قانونی و استفاده به جا از ضمانت اجرای حقوقی، به ویژه تدابیر کیفری امکان‌پذیر می‌داند (۶) یا در پژوهشی دیگر، مشکات (۱۳۹۸ ش.) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه تطبیقی حیوان‌آزاری در نظام کیفری ایران و ایالات متحده آمریکا»، به ارزیابی وضعیت کشور ایران در مقایسه با ایالات متحده در حوزه حمایت از حیوانات وحشی پرداخته و در انتها تلاش داشته تا با سنجش و تحلیل مقررات ایران و ایالات متحده آمریکا، مختصات راهبرد کیفری سنجیده در قبال حیوان‌آزاری گونه‌های جانوری مورد ترسیم قرار گیرد (۱). در منابع به زبان خارجی نیز پژوهش‌هایی با موضوعاتی مانند موازین اخلاقی حمایت از حیوانات یا ارزیابی وضعیت حقوقی و قانونی دیگر کشورها در خصوص حمایت از حیوانات در دسترس است (۷-۹). با توجه به اینکه تمرکز این پژوهش بر رویکرد نظام قانونی و قضایی کشور ایران بوده و همان‌گونه که از پیشینه بیان شده، مشخص است در رابطه با حیوانات

بحث

در این قسمت پس از طرح مطالبی به نحو اختصار در راستای آشنایی با مبانی اخلاقی حمایت کیفری از حیوانات اهلی و جلوه‌های حیوان‌آزاری، سیاست تقنینی و قضایی ایران و برخی دیگر از کشورها در خصوص حمایت کیفری از حیوانات، با تأکید بر حیوانات اهلی حرام گوشت و همچنین ضمانت اجرای کیفری در خصوص نقض حقوق آنان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. حیوانات اهلی؛ از مبانی اخلاقی حمایت کیفری تا

جلوه‌های حیوان‌آزاری: در ابتدا و طی بررسی مختصری به مبانی اخلاقی مطروح در لزوم حمایت کیفری از حیوانات اهلی به طور کلی پرداخته شده و در ادامه قسم‌بندی حیوانات اهلی و به تعبیری تعیین قلمرو پژوهش پرداخته و سپس انواع آزارها و آسیب‌هایی که حیوانات خانگی (اهلی حرام گوشت) در معرض آن‌ها هستند، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱. مبانی اخلاقی حمایت کیفری از حیوانات اهلی: در

عصر حاضر و بر خلاف دهه‌های اخیر یکی از سؤالات چالش برانگیز در حوزه حقوق حیوانات این است که آیا رفتار بشر با حیوانات، مبتنی بر اصول اخلاقی است؟ و آیا انسان حق هرگونه رفتار و برخورد با حیوانات را دارد؟ در راستای پاسخگویی به این پرسش‌ها امروزه شاخه‌ای تحت عنوان اخلاق حیوانات (Animal Ethics) یا حقوق حیوانات (Animal Rights) شکل گرفته (۱۴) که به تحقیق در رابطه با نحوه ارتباط انسان و حیوان می‌پردازد. به طور کلی در حوزه‌های فلسفی و اخلاقی دو مبنا و گرانیگاه برای عدم آزاررسانی به حیوانات (اهلی یا وحشی) مطرح گردیده است؛ اول، حیوانات جایگاه اخلاقی داشته و متوجه درد و رنج هستند. بنابراین رویکرد، حیوانات نیز همانند انسان از رفتارشان اهداف و اغراضی را دنبال می‌نمایند (۱۵). حیوانات نیز از محیط خود آگاهی داشته و لذا شایسته رفتار مناسب از جانب آدمی می‌باشند، لذا در این رویکرد حیوان‌آزاری مذموم است، چراکه خود حیوان سزاوار چنین رفتاری نیست، البته در همین رویکرد نظریه‌پردازانی نیز وجود دارند که دیدگاه‌های

اهلی حرام گوشت و سیاست تقنینی و قضایی حاکم بر آن‌ها پژوهش خاصی انجام نشده و فقدان ادبیات حقوقی در این زمینه مشهود است، لذا ضرورت و اهمیت انجام پژوهش حاضر قابل استنباط است. به دیگر سخن با ارزیابی دقیق ادبیات موجود به جرأت می‌توان اظهار داشت که تاکنون مطالعه‌ای با تمرکز بر آسیب‌شناسی رویکرد تقنینی و قضایی کشور ما در حوزه حیوانات اهلی حرام گوشت انجام نیافته، لذا موضوع پژوهش حاضر از نوآوری برخوردار بوده و زمینه و قلمرو آن با پژوهش‌های قبلی متفاوت است.

روش

در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و سایر منابع در دسترس به بررسی سیاست کیفری تقنینی و قضایی ایران و پاره‌ای کشورها در حمایت از حیوانات اهلی حرام گوشت و مقابله با حیوان‌آزاری این دسته حیوانات پرداخته شده است.

یافته‌ها

هرچند در منابع فقهی و شرعی به کرات به رعایت حقوق حیوانات به ویژه حیوانات اهلی سفارش شده است (۱۲-۱۰). به عنوان نمونه ۳۵ مرتبه اسامی حیوانات به مناسبت‌های مختلف در قرآن کریم ذکر شده است (۱۲) و در جای‌جای این کتاب مقدس و البته روایات و احادیث در مذمت حیوان‌آزاری منابع متعددی در دسترس است (۴، ۱۳)، لیکن به نظر می‌رسد قانونگذار ایران آن‌گونه که شایسته است، به بحث حقوق حیوانات اهلی حرام گوشت و مقابله با حیوان‌آزاری در خصوص این نوع از حیوانات توجه نکرده است و نظام کیفری ایران نیازمند تصویب قوانین ویژه در این خصوص است، همچنانکه دیگر کشورها به ویژه کشورهای اروپایی و آمریکایی ضمن پیوستن به اسناد بین‌المللی در زمینه حمایت از حیوانات، مقررات کیفری به نسبت جامعی را در این زمینه به تصویب رسانیده و محاکم این کشورها نیز تفاوتی میان انواع مختلف حیوان قائل نمی‌شوند.

۱-۲. جلوه‌های حیوان‌آزاری در حیوانات اهلی حرام گوشت:

حیوانات اهلی قسم‌بندی‌هایی در خود دارند؛ یکی از این تقسیم‌بندی‌ها که بیشتر جنبه فقهی و شرعی داشته و البته با موضوع پژوهش حاضر نیز تناسب دارد (۱۹)، عبارت است از: اول، حیوانات اهلی حلال گوشت مانند گاو و گوسفند و انواع ماکیان؛ دوم، حیوانات اهلی حرام گوشت از قبیل سگ و گربه؛ سوم، حیوانات اهلی که گوشت آن‌ها «مکروه» است از قبیل اسب و الاغ.

حیوان‌آزاری را رفتاری دانسته‌اند که «با قصد ایراد آسیب (درد، رنج، پریشانی و یا مرگ) نسبت به حیوان انجام می‌شود، آن هم با آگاهی از این موضوع که حیوان درصدد جلوگیری از ورود این آسیب به خود است. کلیه آسیب‌های جسمانی و روانی در دامنه حیوان‌آزاری قرار می‌گیرند» (۱۴). با مبنا قراردادن تعریف فوق، حیوان‌آزاری می‌تواند مراتب مختلفی داشته و طیف وسیعی از رفتارها در قالب آزاررسانی به حیوانات قرار گیرند؛ این رفتارها اعم از فعل یا ترک فعل بوده و شامل کلیه آزار و اذیت یا شکنجه حتی در موارد غفلت را دربر گیرد. به علاوه مواردی همچون، «به مبارزه‌انداختن حیوانات، انباشت آن‌ها در شرایط نامناسب و حتی غفلت از تأمین نیازهای اساسی حیوان» (۲۰) را نیز دربر می‌گیرد.

برخی نویسندگان (۱۸) حیوان‌آزاری را به دو دسته حیوان‌آزاری فعال و حیوان‌آزاری منفعل تقسیم‌بندی کرده‌اند (۲۱). حیوان‌آزاری فعال همان آزار و اذیت جسمانی به حیوانات بوده که فرد با ارتکاب به رفتارهایی سبب آسیب یا آزار جسمانی به حیوان می‌شود؛ کتک‌زدن، کندن پوست، آزار جنسی، عقیم‌سازی، سوزاندن، مسموم‌کردن، مبارزه‌انداختن و انباشت حیوانات در شرایط نامناسب در دسته حیوان‌آزاری فعال قرار می‌گیرند، اما در نقطه مقابل، حیوان‌آزاری منفعل موارد ترک فعل و غفلت را دربر می‌گیرد. این نوع حیوان‌آزاری همه موارد عدم توجه به وضعیت حیوان و نیازهای آن را که ممکن است از روی عمد یا غیر عمد اتفاق افتاده باشد را شامل می‌شود. بنابراین این عدم توجه ممکن است حتی عمدی بوده و با اهدافی مانند از بین رفتن حیوان صورت گرفته باشد. در

افراطی داشته و قائل به برابری جایگاه انسان و حیوان در تمام منافع داشته، لذا درباره اجتناب از درد و رنج و همچنین گریز از مرگ تفاوتی میان انسان و حیوان قائل نشده‌اند (۱۶) که نتایجی از قبیل حذف کامل صنعت دامداری و برچیدن کامل استفاده از حیوانات در آزمایشگاه‌ها و... را به دنبال دارد. رویکرد دوم بر این باور است که حیوانات، اگرچه منزلت و جایگاه اخلاقی ندارند، اما انسان به صورت غیر مستقیم درباره ایشان تکالیفی اخلاقی بر عهده دارد (۱۷). این تکلیف به این خاطر است که بنا بر یافته‌های نوین امکان تسری رفتارهای خشونت‌ورزانه به انسان از جانب حیوان آزاران وجود دارد (۱۸). همچنین حتی اگر چنین امری نیز اتفاق نیفتد، آزاررسانی به حیوان باعث آزار به مالک آن یا دوستداران محیط زیست خواهد شد، لذا بدرفتاری با حیوانات ناپسند است.

در این میان مداخله حقوق کیفری در قالب جرم‌انگاری حیوان‌آزاری و کاربست ضمانت اجرای کیفری به دلیل تأثیر و کارآمدی بیشتر آن‌ها در قیاس با ضمانت اجرای مدنی و اداری اهمیت شایانی دارد (۷). از آنجایی که امروزه حقوق کیفری، بیش از آنکه الگوی هراس و ارعاب و تحقیر در جامعه انسانی باشد، محل تبلور باورها و ارزش‌های اساسی هر جامعه شده است (۸)، لذا می‌توان یادآور شد که حمایت کیفری از حیوانات اهلی و تبیین مقرراتی برای مقابله با هرگونه آزاررسانی به ایشان به خودی خود می‌تواند حامل پیام‌های مهمی برای جامعه و افکار عمومی باشد؛ پیام‌هایی از جنس ارزش بودن احترام به حیوانات ولو حیوانات حرام گوشت، بلاصاحب یا ظاهراً بی‌نفع برای انسان.

در دنیای امروز با توجه به رویکردهای مطرح‌شده، حیوانات اعم از اهلی و وحشی نیازمند احترام و حمایت هستند و کشورهای مختلف بر پایه این مبانی باید در نظام‌های حقوقی خود، تدابیر لازم را برای حمایت از این حیوانات در برابر آزاررسانی به کار گیرند. بدیهی در میان ابعاد مختلف حمایت‌های لازم، حمایت کیفری از اهمیت بالاتری برخوردار بوده و بهتر می‌تواند اهداف این رویکردها را محقق نماید.

واقع هر آنچه که در محدوده «خودداری از رسیدگی به نیازهای اساسی حیوان» (۱۶) قرار گیرد، می‌تواند حیوان‌آزاری منفعل تلقی گردد (۲۲). به تعبیر دیگر، حیوان‌آزاری منفعل می‌تواند به نوعی خودداری از توجه به مواردی که در فقه به آن «نفقه حیوان» اطلاق می‌گردد باشد. نفقه حیوان ناظر به مواردی است که برای معیشت و حیات حیوان ضروری است، لذا آب، خوراک، مسکن و درمان حیوان در این قلمرو قرار می‌گیرند (۲۳).

قابل ذکر است رفتارهای بالا اعم از فعال و منفعل عموماً درباره حیوانات اهلی حرام گوشت صورت می‌پذیرد. این قبیل حیوانات به خاطر اینکه از نظر گوشت یا شیر ارزشمند نیستند و همچنین اینکه عموم آن‌ها از نظر مالی و اقتصادی نیز فاقد ارزش می‌باشند، از این رو در معرض آزار و آسیب قرار دارند. در نقطه مقابل این حیوانات، حیوانات اهلی حلال گوشت قرار دارند که به خاطر تحت مالکیت بودن و همچنین ارزش اقتصادی، تحت حمایت و حفاظت اشخاص بوده و تعرض ولو سهوی به آن‌ها با واکنش‌های متنوع فردی و قانونی (اعم از حقوقی و کیفری) مواجه خواهد شد.

۲. رویکرد تطبیقی به حمایت کیفری از حیوانات اهلی حرام گوشت:

نظریه‌های متفاوتی به عنوان مبنای حمایت قانونی از حیوانات و برقراری حقوق برای آن‌ها مطرح شده که رویکرد منفعت‌گرایی (Utilitarianism) و نظریه حق‌محور (Right-Centered Approach) مهم‌ترین آن‌ها می‌باشد (۱۷). در هر صورت بر مبنای این رویکردها حقوق مختلفی برای حیوانات مقرر شده و حتی به قوانین اساسی بعضی کشورها نیز راه یافته است. دولت‌ها با توجه به اینکه بر اساس تعهدات بین‌المللی، مقررات ملی، اصول بنیادین محیط زیستی و مبانی دینی و اصول اخلاقی در قبال رعایت و حفاظت از محیط زیست مسئولیت دارند، با برنامه‌ریزی و قانونگذاری، می‌توانند به هدف‌های مورد نظرشان درباره محیط زیست دست یابند (۲۴). در جهان غرب برای نخستین بار پس از رنسانس همگام با صنعتی‌شدن جهان، در سال ۱۸۲۲ قانونی برای حمایت از حیوانات در مجلس انگلستان به تصویب رسید

که در سال ۱۹۱۱ تکمیل شد (۴). بعدها مشابه چنین قوانینی در کشورهایی همچون آلمان، آمریکا، اسپانیا، بلژیک و دانمارک تدوین و تصویب شدند (۵). ایتالیا نیز رفتارهای علیه احساسات نسبت به حیوانات را جرم‌انگاری نموده است. بر اساس مقررات این کشور، هرگونه رفتار یا عملی که علیه حیوانات انجام شود و ماهیت آن رفتار و عمل به گونه‌ای باشد که احساسات عمومی را جریحه‌دار نماید، قابل پیگرد کیفری خواهد بود (۲۵).

در طی سالیان اخیر کشورهای مختلفی با تصویب قوانین مربوط به حقوق حیوانات در نظام حقوقی خود، سعی در حمایت از حیوانات داشته‌اند. به عنوان نمونه می‌توان آلمان را نام برد که در سال ۲۰۰۲ به عنوان اولین کشور اروپایی به تضمین حقوق حیوانات در قانون اساسی خود رأی داد و در کنار حقوق و کرامت انسانی حقوق حیوانات را نیز به رسمیت شناخت (۲۶). قانون رفاه حیوانات ۱۹۶۶ با اصلاحات بعدی (تاکنون هشت بار اصلاح شده است) و قانون منع اعمال شنیع علیه حیوانات ۱۹۷۹ در ایالات متحده آمریکا نمونه مناسبی در راستای تلاش برای تدوین و برقراری حقوق مختلف برای حیوانات می‌باشند، حتی قوانین داخلی اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا نیز در راستای اصلاح استفاده از گوشت حیوانات به عنوان منبع غذایی پیشرفت چشم‌گیری داشته است (۲۷).

در خصوص مقابله با حیوان‌آزاری نیز در کشورهای ذکرشده مقررات مختلفی در دسترس است. به عنوان نمونه در ایالات متحده مطابق دو قانون عام فوق‌الذکر، اعمال و رفتار متعددی به عنوان آزاررسانی به حیوان تلقی شده و مستوجب کیفر خواهد بود. همچنین به صورت خاص درباره برخی حیوانات اهلی از قبیل سگ و اسب نیز قوانین اختصاصی به تصویب رسیده و برخی رفتارها از قبیل آزاررسانی یا انجام برخی تحقیقات آزمایشگاهی علیه آن‌ها ممنوع شمرده شده است (۲۸). حتی در این کشور در سال ۲۰۰۷ قانونی برای جرم‌انگاری «به مبارزه انداختن سگ‌ها» در سطح فدرال نیز

تصویب شده (۹) که طی آن کیفرهایی مانند حبس تا ۵ سال و جزای نقدی برای مداخله کنندگان منظور شده است. با بررسی‌های انجام شده کاملاً مبرهن است که آزاررسانی به حیوانات می‌بایست جرم‌انگاری شده، همان‌گونه که اقسام مختلف این آزار ولو آزار روحی امروزه در کشورهای مختلف جرم‌انگاری و مجازات‌های متناسب با انواع رفتار آزارگونه در نظر گرفته شده است. این حمایت کیفری صرف نظر از نوع حیوان موضوع قانون بوده و از این نظر تفاوتی میان حیوانات اهلی حلال یا حرام گوشت و حتی متعلق به خود مرتکب یا دیگری نیز وجود ندارد. به دیگر سخن، با نگاهی به قوانین کشورهای مختلف در رابطه با حیوانات درمی‌یابیم که آزار رساندن به یک حیوان به این دلیل جرم است که به یکی از حقوق این حیوان تجاوز و تعدی صورت گرفته (حق حیات، حق امنیت، حق آزادی رفت‌وآمد و...) نه اینکه چون به اموال یا متعلقات یک انسان دیگر تعدی صورت گرفته، لذا لازم است برای مرتکب کیفر منظور شود.

۳. حیوانات اهلی حرام گوشت در ایران؛ از رویکرد فقهی تا آسیب شناسی تقنینی و قضایی: در این قسمت ابتدا و به نحو مختصر نگاه فقه در خصوص حیوان‌آزاری تبیین شده و سپس موضع قانونگذار پیرامون حمایت کیفری از حیوانات اهلی حرام گوشت بررسی شده و در ادامه از آنجایی که رویه قضایی بر مبنای برخی مصلحت‌اندیشی‌هایی صحیح ناچار شده است که در کیفردهی مرتکبین حیوان‌آزاری از مواد و احکامی به ظاهر نامرتبب بهره بگیرد، لذا در قسمتی مجزا رویکرد رویه قضایی مورد آسیب‌شناسی واقع شده و در نهایت لایحه قانونی حمایت از حیوانات که در شرف تصویب قرار داشته و مقرراتی در راستای حمایت کیفری را در خود جای داده موضوع مطالعه قرار می‌گیرد.

۳-۱. فقه و مقابله با حیوان‌آزاری حیوانات اهلی حرام گوشت: علاوه بر اینکه حفظ حقوق حیوانات موضوعی وجدانی و اخلاقی است، از مجموع متون فقهی و روایات نتیجه می‌گیریم که تعرض به حقوق حیوانات و آزاررساندن به آن‌ها عملی ناپسند است که در منابع فقهی به شدت نهی شده

است. تاریخ اسلام به ویژه رویکرد قرآن کریم و رفتار ائمه معصومین سرشار از آیات و روایات درباره توجه و حمایت از حیوانات و حقوق آن‌ها است. روایات متعدد و متنوعی که عموماً درباره لزوم حفظ و نگهداری صحیح از حیوانات و مسئولیت انسان در این باره (۱۰) و شمول قواعدی مانند لاضرر، اتلاف، تسبیب و محیط زیست مشترک درباره حیوانات (۱۱) در دسترس بوده، به نحوی که می‌توان گفت «تاریخ اسلام مملوء است از خوش‌رفتاری با حیوانات و جا و غذادادن به سگ‌ها، گربه‌ها، انواع پرندگان و این هم از افتخارات اسلام و مسلمانان باوجدان است» (۱۲). صرف نظر از موضوع «رفاه حیوانات» و لزوم اهمیت به تأمین لوازم و وسایل لازم برای ادامه حیات آن‌ها از قبیل خوراک، سرپناه و مراقبت‌های ضروری، در زمینه کیفری نیز حمایت‌های لازم در قالب «تحریم» حیوان‌آزاری (صرف نظر از نوع و مصداق حیوانات) به عمل آمده است.

قلمرو این حمایت‌ها علاوه بر حیوان متعلق به دیگری شامل حیوان تحت مالکیت خود شخص نیز می‌گردد. در واقع آسیب‌رسانی به حیوان دیگری (اعم از حلال یا حرام گوشت) می‌تواند موجبات «ضمان» یا مسئولیت مدنی را برای اقدام‌کننده فراهم آورد. این ضمان شامل پرداخت ارزش مادی حیوان تلف یا صدمه‌دیده با جلب نظر کارشناس است، اما علاوه بر ضمان، مبادرت به آزاررسانی به حیوانات از آنجایی که «فعل حرام» تلقی شده (۲۹) می‌تواند موجبات تعزیر مرتکب را نیز فراهم آورد و از این نظر فرقی میان حیوان متعلق به خود یا دیگران نیست، حتی برخی نویسندگان یکی از مصادیق عبارت «لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ...» در آیه ۵۶ سوره اعراف را که به معنی ظلم و فسادنکردن در زمین می‌باشد به خاطر عمومیت داشتن آن، عدم آزار و اذیت حیوانات دانسته‌اند (۳۰). همچنین در حدیثی از پیامبر روایت شده است که «نَهَى [رسول‌الله صلی‌الله علیه و آله] عَنْ قَتْلِ كُلِّ ذِي رُوحٍ إِلَّا أَنْ يُوْذِيَ؛ ایشان از کشتن هر جانداري نهی فرمود، مگر آنکه مودی باشد» (۳۱). انواع آزاررسانی‌های جسمانی از قبیل آتش‌زدن، عقیم‌ساختن، پی‌کردن، درگیرکردن آن‌ها با یکدیگر و حبس در مکان‌های کوچک در روایات و احادیث مختلف

نهی شده (۳۰) و حتی در برخی روایات از حضرت علی (ع) علاوه بر آزار جسمانی از هر آزار روحی حتی «لعن کردن» نیز نهی شدید به عمل آمده است (۳۲). این حمایت کیفری در فقه تا جایی است که در برخی روایات از امکان «قصاص» در صورت آسیب رساندن به حیوان صحبت به میان آمده است (۴). به علاوه این حمایت حقوقی و کیفری شامل حیوانات اهلی حرام گوشت هم شده و از این نظر فرقی میان انواع حیوانات وجود ندارد (۱۲، ۳۰).

در نهایت قابل ذکر است ضمان مدنی به دلیل بعد مادی و مالی بودن حیوانات و ارزش اقتصادی آن‌ها برای انسان‌ها بوده، اما جنبه کیفری و کیفر مرتکب به دلیل اهمیت حیوانات و ارزشی است که به عنوان یک موجود زنده داشته (۳۳) و از نظر شارع مقدس این موجود نیز حق حیات و زیست داشته و کسی حق سلب یا لطمه به این حق را ندارد.

۲-۳. آسیب شناسی سیاست تقنینی: حیوان آزاری یکی از جرائم علیه گونه‌های جانوری است که در بسیاری از کشورها مورد جرم‌انگاری قرار گرفته و تدابیر لازم برای مقابله با این پدیده پیش‌بینی شده است (۳۴)، لیکن در ایران این موضوع و نقض حقوق حیوانات و عدم رفاه آن‌ها جرم محسوب نشده و صرفاً در سایه برخی مقررات و قوانین پراکنده مانند مواد ۶۷۹ و ۶۸۰ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات می‌توان با مرتکبین این قبیل رفتارها برخورد کرد؛ ماده ۶۸۰ مربوط به اقدام به شکار یا صید «حیوانات و جانوران وحشی حفاظت شده» است که تبعاً از موضوع بحث پژوهش حاضر خارج است، اما ماده ۶۷۹ ارتباط بیشتری با موضوع ما دارد؛ «هر کس به عمد و بدون ضرورت حیوان حلال گوشت متعلق به دیگری یا حیواناتی که شکار آن‌ها توسط دولت ممنوع اعلام شده است را بکشد یا مسموم یا تلف یا ناقص کند، به حبس از نود و یک روز تا شش ماه یا جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار ریال تا سه میلیون ریال محکوم خواهد شد». برخلاف ماده ۶۸۰ که فقط «شکار یا صید» حیوانات وحشی حفاظت‌شده مستوجب تعقیب و کیفر بودند، در این ماده هر رفتاری اعم از

کشتن، مسموم کردن، تلف یا ناقص کردن مشمول ماده بوده و قابل مجازات است.

اما اگر از منظر فنی حقوقی به این ماده نگریسته شود، چند قید در این ماده بیان شده که چالش‌هایی را در راستای کیفردهی مرتکبان حیوان آزاری حیوانات اهلی حرام گوشت ایجاد می‌نماید: اول، حیوان موضوع جرم در این ماده ضرورتاً می‌بایست «حیوان حلال گوشت» بوده و در نتیجه کلیه حیوانات غیر حلال گوشت از شمول ماده خارج شده‌اند. تأکید قانونگذار بر حیوان حلال گوشت در این ماده تأکیدی بلاوجه و زائد بوده و مشخص نیست تأکید قانونگذار بر حیوان حلال گوشت در این ماده به چه دلیلی بوده است، حیوانات حرام گوشتی نیز وجود دارند که ده‌ها برابر ارزش اقتصادی بیشتری از حیوانات حلال گوشت داشته و از نقطه نظر حقوق حیوان نیز تفاوتی میان حلال و حرام گوشت بودن حیوانات وجود ندارد. قانونگذار کشتن یک جوجه یا مرغ متعلق به دیگری را صرفاً به خاطر اینکه «حلال گوشت» است، شایسته کیفر می‌داند، اما از بین بردن یا ناقص کردن یک سگ گله یا سگ نگهبان متعلق به دیگری را که ممکن است گونه ارزشمندی نیز باشد و صاحبش مبلغ زیادی نیز برای خریداری آن پرداخته باشد مستحق کیفر نمی‌داند. اینجاست که تناقض در قانونگذاری پدیدار شده و این اقدام به هیچ عنوان قابلیت دفاع ندارد. در هر صورت با قید بی‌دلیلی که بر ماده وارد شده، حیوانات حرام یا مکروه گوشت از قلمروی ماده خارج بوده و آزاررسانی به آن‌ها قابل مجازات بر اساس این ماده نیست.

دوم، تأکیدی که قانونگذار در ماده ۶۷۹ قانون مجازات اسلامی درباره حیوانات اهلی حلال گوشت داشته و اینکه صدمه یا از بین بردن حیوانات را در ردیف «تلاف اموال» قرار داده است، گذشته از اینکه فاقد توجیه عقلی یا شرعی بوده و مشخص نیست قانونگذار با چه مبنایی چنین تفکیکی میان این حیوانات و حیوانات اهلی حرام گوشت از قبیل سگ و گربه قائل شده است، به علاوه به نظر می‌رسد قانونگذار از منظر «مال» بودن حیوانات به موضوع نگریسته و چون تصور می‌کرده، حیوانات حلال گوشت، «ارزش اقتصادی» داشته و در

«مالکیت» اشخاص می‌باشند، لذا تلف یا آسیب‌زدن به آن‌ها را می‌بایست جرم‌انگاری کرده و برای آن کیفر منظور دارد. به نظر می‌رسد اساساً رویکرد و زاویه نگاه قانونگذار در این قضیه دارای خطای بنیادین بوده و می‌بایست تغییر پیدا کند، چراکه جرم‌انگاری و کیفرگذاری برای آسیب‌رسانان به حیوان می‌بایست بیشتر به خاطر درد و رنجی که به این حیوانات وارد می‌آید باشد (و از این منظر فرقی میان انواع حیوان وجود ندارد)، نه به خاطر تلف یا ناقص کردن «مال» یک انسان، این مبنا و رویه‌ای است که در فقه امامیه و عموم کشورها نیز دنبال می‌گردد (۴).

سوم، صرف نظر از موارد قبل، برای انطباق رفتار با موضوع ماده ۶۷۹، لازم است که حیوان حلال گوشت، «متعلق به دیگری» نیز باشد، لذا در مواقعی که حیوان در مالکیت شخص مرتکب باشد یا اینکه حتی ولگرد بوده و مالک مشخصی (اعم از حقیقی یا حقوقی) نداشته باشد، از شمول ماده خارج بوده و آزاررسانی به آن فاقد کیفر است. در واقع قانونگذار با وارد کردن این قید اجازه هرگونه رفتار اعم از هر نوع کشتن، تلف کردن، مسموم یا حتی ناقص کردن حیوان متعلق به شخص را به وی داده ولو اینکه این کار برای تفریح یا خوش گذرانی انجام شده باشد! اینجاست که مشخص می‌شود نگاه قانونگذار در خصوص حیوانات دچار خطا بوده و نیازمند تغییر است. در نهایت اینکه، کیفر منظور شده برای مرتکب در این ماده (حبس از نود و یک روز تا شش ماه یا جریمه نقدی از یکصد و پنجاه تا سیصد هزار تومان) فاقد بازدارندگی لازم بوده و با استفاده از واژه «یا» میان دو کیفر تعیینی درواقع دادگاه را برای انتخاب یکی از این دو مجازات مخیر گذاشته است، لذا ممکن است که دادرس مرتکب را تنها به یکصد هزار تومان جزای نقدی محکوم کرده که این مجازات مقرر فاقد هر نوع بازدارندگی کیفری (اعم از عام و خاص) است.

در کنار همه موارد پیش‌گفته بایستی یادآور شد که همین حمایت ناقص و حداقلی که درباره حیوانات حلال گوشت به عمل آمده، از حیوانات اهلی حرام گوشت دریغ شده است، یعنی کشتن یا ناقص کردن یک حیوان حرام گوشت به هر شکل و شیوه‌ای (ولو وحشیانه) که صورت گیرد، چه حیوان متعلق به

مرتکب باشد یا دیگری یا حتی ولگرد باشد و با هر هدف و نیتی که صورت گرفته باشد، فاقد جرم‌انگاری صریح بوده و قابلیت تعقیب و مجازات نخواهد داشت. به عبارت بهتر مواد ۶۷۹ و ۶۸۰ ق.م.ا، اگرچه دارای اشکالات و چالش‌های جدی بوده و حمایت حداقلی را از نظر کیفری ایجاد می‌کنند، اما همین حمایت کیفری حداقلی صرفاً شمول به حیوان حلال گوشت متعلق به دیگری، حیواناتی که شکار آن‌ها توسط دولت ممنوع اعلام شده و جانوران و حیوانات حفاظت شده دارد و شمولی بر حیوانات بلاصاحب شهری و روستایی مانند سگ و گربه یا اسب و الاغ پیری که به حال خود رها شده‌اند، ندارد. بنابراین مراجع قضایی در مقام تعقیب و مجازات اشخاصی که مرتکب شکنجه و اذیت و آزار حیوانات بلاصاحب و حفاظت نشده می‌شوند با مشکل فقدان مستند قانونی مواجه هستند. همه این‌ها در حالی است که در اسناد بین‌المللی متعددی که درباره حقوق حیوانات در دسترس است حمایت از حیوان فارغ از نوع و شکل آن مد نظر بوده، به علاوه در حقوق داخلی کشورها نیز حمایت‌های خوبی در برابر هر نوع آزاررسانی به حیوانات صرف نظر از حرام یا حلال گوشت بودن آن در دسترس است و این حمایت‌ها هر روز ابعاد بیشتری و جدیدتری به خود گرفته و با توجه به تحولات اجتماعی و محیط زیستی تحول و تکامل پیدا می‌کند (۲۸-۲۷).

۳-۳. آسیب‌شناسی سیاست قضایی: با توضیحات بالا مشخص شد در وضعیت فعلی قانونگذار ایرانی به نحو انتقادبرانگیزی سیاست سکوت را درباره حمایت کیفری از آزاررسانی به حیوانات اهلی حرام گوشت در پیش گرفته است، اما طی سالیان اخیر و با اتفاقاتی که طی آن‌ها، حیواناتی از قبیل سگ و گربه به فجیع‌ترین شکل ممکن مورد آزار و اذیت قرار گرفته یا کشته شده‌اند و به مدد فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی موبایلی همگان تصاویر و فیلم‌های آن‌ها را مشاهده کرده‌اند، رویه قضایی در تلاش برای کیفردهی مرتکبان ناچاراً به مواد قانونی دیگری توسل جسته است. مهم‌ترین این مواد، ماده ۶۳۸ ق.م.ا مصوب ۱۳۷۵ است؛ این ماده تصریح می‌دارد «هر کس علناً در انظار و اماکن عمومی و

معابر تظاهر به عمل حرامی نماید، علاوه بر کیفر عمل به حبس از ده روز تا دو ماه یا تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم می‌گردد و در صورتی که مرتکب عملی شود که نفس آن عمل دارای کیفر نمی‌باشد، ولی عفت عمومی را جریحه‌دار نماید فقط به حبس از ده روز تا دو ماه یا تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهد شد. «ملاحظه آرای صادره طی یکی دو سال اخیر نشان‌دهنده آن است که رویه قضایی تمایل زیادی برای انطباق رفتار حیوان آزاران با «عمل حرام» مندرج در این ماده نشان داده و آرای متعددی را به استناد این ماده صادر و طی آن مرتکبانی که مبادرت به طرق مختلف حیوان‌آزاری مانند به آتش کشیدن، پوست‌کندن، بستن به خودرو و کشانیدن و... حیوان کرده بودند را به موجب ماده ۶۳۸ محکوم و مستوجب کیفر دانسته است.

به عنوان مثال شعبه ۱۰۳ دادگاه کیفری دو شهرستان فسا شخصی را که الاغ بدون صاحبی را به خاطر ورود به مزرعه‌اش با بنزین به آتش کشیده بود، با استناد به مقررات ماده ۶۳۸ به ۵۰ ضربه شلاق تعزیری محکوم کرد، البته با تعلیق مراقبتی مجازات شلاق، وی را موظف کرد که بیست حدیث از ائمه با مضامین مهربانی با حیوانات آموخته و ظرف یک سال یک رأس الاغ بلاصاحب را به مدت سه ماه تغذیه و نگهداری کند (دادنامه شماره ۹۴۰۹۹۸۲۶۱۴۲ مورخه ۱۳۹۴/۴/۱۵ صادره از شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری دو فسا). همچنین در پرونده دیگری شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری دو شهرستان صومعه‌سرا، یک راننده تاکسی را که سگی را با طناب به پشت خودروی خود بسته و به صورت وحشیانه‌ای به دنبال خود و سپس به روی زمین می‌کشد را به استناد ماده ۶۳۸ ق.م.ا و به خاطر «جریحه‌دارشدن عفت عمومی» به دو ماه حبس تعزیری محکوم کرده است (دادنامه شماره ۹۵۰۹۹۸۱۸۳۶۱ مورخه ۱۳۹۵/۸/۱۸ صادره از شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری دو صومعه‌سرا). آرای مشابهی از محاکم کیفری دیگر در شهرهای تبریز، اردبیل، نوشهر، فردیس، بوشهر و... صادر گردیده و همگی به موجب ماده ۶۳۸ ق.م.ا مرتکب را به مجازات تعزیری (عموماً جایگزین حبس) محکوم نموده‌اند.

در سال‌های اخیر توسل به ماده ۶۳۸ در راستای کیفر دادن حیوان‌آزاران تقریباً به یک رویه قطعی مبدل شده و محاکم تقریباً تمام موارد پرونده‌های حیوان‌آزاری به ویژه آن‌هایی که تصاویر و فیلم آن‌ها در فضای مجازی انتشار گردیده است را به استناد این ماده محاکمه و مجازات می‌نمایند. با این حال استناد به مقررات این ماده در مورد آزار و اذیت حیوانات یا کشتن آن‌ها با چالش‌های فراوانی رو به رو است: اول، قبل از هر گونه بحث راجع به ارتباط این ماده با موضوع حیوان‌آزاری گفتنی است، درباره این ماده و اینکه بتوان هر فعل حرامی را صرفاً به خاطر علنی بودن مستوجب کیفر دانست منتقدان بسیاری داشته و بسیاری از نویسندگان با توجه به اینکه مبنای این ماده را قاعده فقهی «التعزیر فی کل عمل المحرم» می‌دانند و این قاعده به دلیل وجودنداشتن مستند قابل اعتماد تمام نبوده است و قاعده‌ای بی‌پایه قلمداد می‌شود (۳۵)، لذا وجود این ماده را مخالف اصل قانونی بودن جرم و مجازات و همچنین اصل تفکیک قوا دانسته (۳۶) و اساساً حضور آن را در مجموعه قانون مجازات اسلامی مورد پذیرش نمی‌دانند. دوم، صرف نظر از موضوع فوق، از نظر محتوایی این ماده دو قسمت دارد: در قسمت نخست، مرتکب باید علناً در انظار و اماکن عمومی و معابر تظاهر به عمل حرامی نموده باشد که مرتکب علاوه بر کیفر قانونی، به مجازات مقرر در ماده محکوم می‌گردد. در واقع این کیفر صرفاً به خاطر تظاهر کردن مرتکب به انجام عمل در انظار و اماکن عمومی بوده و کیفر نفس عمل ارتكابی به موجب دیگر مواد قانونی تعیین خواهد شد. پس تظاهر به شرب خمر برای مرتکب دو دسته کیفر به همراه خواهد آورد؛ هشتاد ضربه شلاق حدی به خاطر شرب خمر و حبس از ده روز تا دو ماه یا تا ۷۴ ضربه شلاق برای تظاهر کردن؛ اما قسمت دوم ماده مربوط به شخصی است که «عمل حرام»ی را علناً در انظار و اماکن عمومی مرتکب شده، اما این عمل در قانون عنوان مجرمانه‌ای نداشته و در واقع جرم نمی‌باشد، اما این عمل حرام، «عفت عمومی» را جریحه‌دار می‌سازد. پس مبنای کیفر مرتکب در این قسمت ماده، جریحه‌دارکردن عفت عمومی به خاطر عمل حرام مرتکب

است، لذا به عنوان مثال برقراری ارتباط جنسی با حیوانات، اگرچه عنوان مجرمانه‌ای مستقلی در قوانین کیفری فعلی ندارد، اما اگر در انظار و اماکن عمومی ارتکاب یافته و از آنجایی که عفت عمومی را جریحه‌دار نیز می‌سازد، لذا مرتکب به مجازات مقرر، یعنی حبس از ده روز تا دو ماه یا تا ۷۴ ضربه شلاق تعزیری محکوم خواهد شد. با توضیحات بیان شده در بند قبلی پژوهش حاضر و با توجه به اینکه در حال حاضر ماده قانونی برای مجازات مرتکبان حیوان‌آزاری حیوانات اهلی حرام گوشت وجود ندارد، مشخص است که قسمت اول ماده ۶۳۸ در خصوص آزار حیوانات اهلی حرام گوشت سالبه به انتفاء موضوع بوده و تنها قسمت دوم ماده (در صورت احراز سایر شرایط) قابلیت انطباق با آزار این حیوانات را دارد.

سوم، همان‌گونه که قبلاً بیان شد در اینکه حیوان‌آزاری از نظر فقهی یک «فعل حرام» بوده، تردیدی وجود ندارد. بنابراین یکی از شرایط مقرر در این ماده در موضوع حیوان‌آزاری فراهم است، اما در این ماده شرایط دیگری نیز برای انطباق یافتن با حیوان‌آزاری وجود دارد: در انظار و اماکن عمومی ارتکاب رفتار حرام. منظور از اماکن عمومی را می‌توان از تبصره ماده ۵ قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر مصوب ۱۳۹۴ به دست آورد که مقرر می‌دارد «اماکنی که بدون تجسس در معرض دید عموم قرار می‌گیرند، مانند قسمت‌های مشترک آپارتمان‌ها، هتل‌ها، بیمارستان‌ها و نیز وسایل نقلیه مشمول حریم خصوصی نیست.» مطابق این ماده اماکن مذکور نیز جزء اماکن عمومی محسوب شده و در صورت ارتکاب جرم منافی عفت قابلیت تعقیب و تحقیق را دارند. همچنین اگر حیوان‌آزاری در اماکن عمومی نبوده، اما در انظار عمومی به صورت علنی اتفاق بیفتد مانند جایی که مرتکب در محیطی خصوصی اقدام به حیوان‌آزاری نموده و از اقدامات خود فیلم‌برداری کرده و آن را منتشر سازد نیز کفایت کرده و وی قابل مجازات خواهد بود، اما در مواردی که حیوان‌آزاری علنی نبوده و در اماکن عمومی اتفاق نمی‌افتد یا تصویر و فیلمی نیز منتشر نشده است، مرتکب قابلیت کیفر بر اساس ماده ۶۳۸ ق.م.ا را نداشته و به عبارت بهتر می‌توان گفت هیچ ماده قانونی برای مجازات وی وجود ندارد.

به علاوه اگرچه در رویه قضایی تفاوتی نمی‌کند که چه کسی انتشار تصاویر را انجام داده باشد، اما با توجه به مندرجات ماده ۶۳۸ برای اینکه شخصی بر اساس این ماده قابلیت مجازات داشته ضرورتاً باید وی عامدانه رفتار خود را به صورت علنی یا در انظار و اماکن عمومی ارتکاب کرده باشد نه اینکه رفتار شخص غیر علنی و به دور از انظار بوده، اما توسط شخص دیگری (بدون اطلاع مرتکب) فیلم‌برداری و انتشار انجام شده باشد. با پذیرش این موضوع، بسیاری از موارد تعقیب و کیفر موجود در رویه قضایی غیر قانونی بوده و نیازمند توجه جدی است.

چهارم، اما شرط مهم دیگر مندرج در ماده ۶۳۸، جریحه‌دار شدن «عفت عمومی» از رفتار ارتكابی شخص است. آنچه از «عفت» در منابع فقهی و همچنین دیدگاه دکترین قابل استنباط است، عموماً پرهیزکاری و پاک‌دامنی (۳۷)؛ در برابر مسائل جنسی معنا شده است (۳۸). جرائم منافی عفت در واقع جرائمی مانند زنا، لواط، روابط نامشروع مادون زنا از قبیل تقبیل و مضاجعه را شامل می‌گردد (۳۹). بنابراین قلمرو جرائم منافی عفت (حدی و تعزیری) مشخص بوده و هر فعل حرامی که در قانون عنوان مجرمانه مستقلی ندارد را نمی‌توان جریحه‌دارکننده عفت عمومی تلقی و مرتکب آن را براساس قسمت دوم ماده ۶۳۸ مستحق کیفر قلمداد کرد. توجه به سایر مصادیق جرائمی که در فصل هجدهم ق.م.ا بخش تعزیرات (جرائم ضد عفت و اخلاف عمومی) ذکر شده‌اند نیز ما را به این موضوع رهنمون می‌سازد که عموم جرائم بیان شده در این فصل مواردی از قبیل روابط نامشروع، بی‌حجابی، دایر یا اداره کردن مرکز فساد و فحشا و... بوده و از همین رو است که حتی مرتکبان اعمال حرامی مانند روزه‌خواری نیز از آنجایی که این رفتار جرم‌انگاری نشده و خلاف عفت عمومی به حساب نمی‌آید قابلیت کیفر بر اساس این قسمت از ماده ۶۳۸ را نداشته و این کار مخالف اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات، اصل تفکیک قوا و نیز اصل صلاحیت انحصاری قوه مقننه در وضع جرم و مجازات خواهد بود (۴۰).

در هر صورت و به فرض پذیرش قابلیت به کارگیری قسمت دوم ماده ۶۳۸ در رابطه با مرتکبان اعمال حرامی که در قانون

برای رفتار آن‌ها عنوان مجرمانه‌ای پیش‌بینی نگردیده، باز استفاده از این ماده برای مجازات حیوان‌آزاری با چالش مهم منفی عفت‌نبودن رفتار حیوان‌آزاران مواجه بوده و از این رو تنها آن دسته از رفتارهای مرتبط با حیوان‌آزاری را می‌توان بر اساس این ماده قابل مجازات دانست که رفتارهایی منفی عفت از قبیل وطی با بهایم، عورت‌نمایی حیوانات به وسیله انسان و... بوده، به نحوی که این رفتار حرام صورت گرفته با حیوان، عفت عمومی را جریحه‌دار سازد، اما دیگر رفتارها از قبیل کشتن یا ترساندن یا کشانیدن با طناب و... به دلیل اینکه خلاف عفت عمومی نیست، ولو اینکه باعث جریحه‌دار شدن احساسات عمومی نیز گردد، نمی‌تواند منطبق با ماده ۶۳۸ تلقی گردد. از این رو است که اقدام رویه قضایی در کیفردهی مرتکبان حیوان‌آزاری بر اساس قسمت دوم ماده ۶۳۸ در غالب موارد خلاف قانون و منطوق این ماده بوده و نیازمند بازنگری و اصلاح می‌باشد.

۳-۴. مجلس و لزوم حمایت از حیوانات اهلی حرام گوشت؛

تقابل دو دیدگاه: در خصوص حمایت از حیوانات در حال حاضر یک لایحه و یک طرح در مجلس شورای اسلامی در حال بررسی است که هر یک از آن‌ها موافقان و مخالفان ویژه خود را دارد. با بررسی این دو متن به صراحت می‌توان تفاوت، تقابل و حتی تضاد دو دیدگاه را در خصوص نوع نگاه حمایتی به حیوانات در مهم‌ترین نهاد تقنینی کشور مشاهده کرد.

اولین آن‌ها تحت عنوان «لایحه حمایت از حیوانات» با هدف رفع چالش‌هایی که در این پژوهش هم عموم آن‌ها مورد مطالعه قرار گرفتند، تنظیم شده و بعد از تصویب در هیأت دولت در مردادماه ۱۴۰۰ تقدیم مجلس شورای اسلامی شده که در مقدمه توجیهی آن، هدف از این لایحه، «حمایت اخلاقی و حقوقی از حیات، سلامت و امنیت حیوانات مبتنی بر آموزه‌های دینی و لزوم ساماندهی حیوانات به ویژه حیوانات ولگرد و رها شده و جلوگیری از آزاررسانی به حیوانات و دور کردن جامعه از رفتارهای توأم با خشونت با گونه‌های مختلف حیوانی و به منظور فرهنگ‌سازی و ترویج روش‌های صحیح برخورد با حیوانات و تلطیف فضای همزیستی با آن‌ها و

رفع خلأهای قانونی در حوزه مقابله با حیوان‌آزاری و پیش‌بینی ضمانت اجرای قانونی پیشگیرانه و بازدارنده» عنوان شده است، اما به موجب پیش‌نویس دیگر با عنوان «طرح صیانت از حقوق عامه در مقابل حیوانات مضر و خطرناک» که در جلسه علنی روز ۱۴۰۰/۸/۱۸ مجلس شورای اسلامی اعلام وصول شده، قرار است چهار ماده به ق.م.ا بخش تعزیرات الحاق گردد. در لایحه فوق‌الذکر با هدف حمایت از حیوانات اهلی، مقررات مختلفی به چشم می‌خورد، از ارائه مفاهیم مختلف ضروری مانند حیوان خانگی و حیوان ولگرد گرفته تا تبیین نیازهای اساسی حیوانات، سازمان‌دهی حیوانات زیانکار و وحشی، مجاز دانستن نگهداری حیوانات اهلی و...، اما مهم‌ترین قسمت این لایحه در خصوص جرم‌انگاری و تعیین کیفر برای مرتکبان حیوان‌آزاری صرف نظر از نوع حیوان است. فصل ششم این لایحه با عنوان «حیوان‌آزاری» رفتارهای مختلفی علیه حیوانات از قبیل هر نوع آزاررسانی (ماده ۳۴) کشتن یا ناقص کردن (ماده ۳۵)، مثله یا تشریح کردن، تحمل آزار روانی، استفاده بدون ضرورت از حیوانات برای آزمایش‌های علمی با وجود در دسترس بودن جایگزین‌های مناسب (ماده ۳۷)، شکنجه، دربند کردن، جنگ‌انداختن، بهره‌کشی نامتعارف و بیش از توان به نحوی که منجر به تحمیل درد و رنج برای حیوان گردد و وطی حیوانات (ماده ۳۸)، عدم رعایت قوانین و مقررات مربوط به تکثیر مصنوعی (ماده ۳۹)، جداسازی حیوان از مادر پیش از موعد، عادت دادن حیوان به مواد افیونی، خودداری از درمان حیوان، کمک نکردن به حیوان مصدوم و مجروح، اجبار حیوان به نمایش، تخریب آشیانه حیوان، زورافزایی حیوان از طریق دوپینگ (ماده ۴۰) و... جرم‌انگاری شده است. همچنین کیفرهای مناسب نیز برای این رفتارها تعیین گردیده و قاضی می‌تواند با توجه به شدت جرم و سایر شرایط کیفر متناسبی را منظور دارد. گفتنی است هر نوع تولید تصاویر و فیلم‌های حاوی صحنه‌های حیوان‌آزاری یا انتشار آن‌ها مطابق ماده ۴۱ جرم مستقلی از حیوان‌آزاری بوده و مرتکب مستحق مجازات (درجه ۶ الی ۸ تعزیری) خواهد بود.

نظام قضایی برای دسترسی داشتن به یک ماده قانونی مناسب در راستای مجازات کردن مرتکبان حیوان آزاری حیوانات اهلی حرام گوشت می باشد.

نتیجه گیری

روشن است پدیده حیوان آزاری صرفاً با جرم انگاری و وضع قانون کیفری و مجازات دهی مرتکبان از بین نخواهد رفت، بلکه می بایست فرهنگ عموم مردم در زمینه رفتار با حیوانات تغییر کرده و آموزش های لازم داده شود، اما در هر حال مبانی اخلاقی در دسترس و همچنین متون فقهی تأکید بسیاری بر لزوم حمایت از حیوانات اعم از حلال یا حرام گوشت داشته، به نحوی که تفاوتی از این نظر میان آن ها قائل نگردیده اند. مبانی اخلاقی پیش گفته می توانند پشتوانه محکمی برای قانونگذار در راستای تدوین قوانین کیفری مناسب در راستای مقابله با حیوان آزاری حیوانات اهلی محسوب گردد. حمایت کیفری از حیوانات در قالب جرم انگاری و کیفرگذاری های تقنینی می تواند نقش مهمی در پیشگیری کیفری از حیوان آزاری حیوانات اهلی حرام گوشت داشته باشد. در پاسخ به پرسش نخست پژوهش مبنی بر وجود چارچوب حقوقی برای مقابله با حیوان آزاری حیوانات اهلی در وضعیت موجود می توان گفت که قانونگذار ایرانی علیرغم حمایت حداقلی و نه چندان مناسبی که از حیوانات حفاظت شده وحشی و حیوانات اهلی حلال گوشت متعلق به دیگری در قالب مواد ۶۷۹ و ۶۸۰ قانون مجازات اسلامی به عمل آورده، اما همین حمایت کیفری ناقص را از حیوانات اهلی حرام گوشت دریغ داشته و به عبارت بهتر در سیاست تقنینی فعلی کشور ما هیچ گونه حمایت کیفری صریحی از این قبیل حیوانات به عمل نیامده و همه این ها در حالی است که گذشته از وضعیت قانونی و قضایی سایر کشورها که قانونگذاری ها و جرم انگاری های بسیار خوبی در حوزه مقابله با حیوان آزاری به عمل آورده و از این نظر تفاوتی نیز میان انواع حیوانات قائل نیستند، در فقه اسلامی و موازین اخلاقی نیز تأکیدات بسیاری بر حفظ حقوق حیوانات و آزار نرساندن به آن ها انجام شده است.

همان گونه که مشخص است حمایت های کیفری بسیار خوبی از همه حیوانات اعم از اهلی و وحشی و همچنین اعم از حلال یا حرام گوشت در این لایحه به عمل آمده است و تقریباً کلیه رفتارهایی که مصداق حیوان آزاری هستند، جرم انگاری شده و برای مرتکب کیفر پیش بینی گردیده است، اما دقیقاً در نقطه مقابل دیدگاهی که حامی حیوانات بوده و منتج به تدوین لایحه فوق الذکر در زمینه حمایت از حیوانات شده است، دیدگاه دیگری قرار داشته که پیشنهاددهنده طرح «صیانت از حقوق عامه در مقابل حیوانات مضر و خطرناک» بوده که به صورت هم زمان با لایحه ذکر شده در مجلس در دست بررسی قرار دارد (بررسی دو متن کاملاً متناقض در یک زمان). طی این طرح که با هدف حفاظت از شهروندان در برابر حیوانات خطرناک تدوین شده، حیوانات اهلی از قبیل سگ و گربه در ردیف حیواناتی مانند کروکدیل، موش، مار و سوسمار قرار گرفته و هرگونه نگهداری، خرید، فروش و گردانیدن آن ها جرم انگاری و برای مرتکب، مجازات جزای نقدی به میزان ده تا سی برابر حداقل حقوق کارگری! و ضبط حیوان تعیین شده است. همچنین در صورت حیوان گردانی با خودرو، علاوه بر مجازات جزای نقدی راننده و مالک حیوان، خودرو نیز به مدت سه ماه توقیف می گردد.

اگرچه با توجه به اعتراضات مکرر و پر شمار مردم و حامیان حقوق حیوانات و همچنین خطر بزرگی که لازم الاجرا شدن این قانون حیوانات را تهدید کرده و حتی ممکن است با رها شدن آن ها در شهرها و روستاها جان شهروندان نیز در معرض خطر باشد، در حال حاضر روند رسیدگی به این طرح متوقف شده است، اما در هر صورت خطر این طرح و طرح های مشابه برای حیوانات اهلی مانند سگ و گربه بسیار زیاد بوده و می تواند برخلاف تأکیدات فقهی و همچنین اسناد بین المللی حق حیات این حیوانات را در معرض خطر قرار دهد. به هر حال ذکر این مباحث در خصوص لایحه و طرح مرتبط با حقوق حیوانات در مجلس شورای اسلامی بیانگر نبود صدای واحد در لزوم حمایت از حیوانات اهلی از قبیل سگ و گربه و توضیحی برای اصلاح نشدن قانون مجازات اسلامی (ماده ۶۷۹) با گذشت بیش از ۲۵ سال از زمان تصویب و علیرغم نیازمندی فوری

اما در خصوص پرسش دوم در رابطه با مهم‌ترین چالش‌های رویکرد فعلی نظام قضایی کشور ما در مقابله با حیوان‌آزاری حیوانات اهلی لازم به ذکر است در وضعیت سکوت قانونی اگرچه رویه قضایی در تلاش برای کیفردهی مرتکبان حیوان‌آزاری حیوانات حرام گوشت به ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی در قالب «تظاهر به عمل حرام» تأسی جسته که این رویکرد نیز علیرغم شایسته تقدیر بودن احساس مسئولیت محاکم کیفری برای مقابله با آزاررسانان به حیوانات، اما با چالش‌ها و موانع بسیاری مواجه است، چراکه موضوع ماده ۶۳۸ اعمال حرام مخالف «عفت عمومی» بوده و واضح است حیوان‌آزاری، اگرچه مخالف احساسات و وجدان جامعه یا حتی نظم عمومی می‌تواند تلقی گردد، اما منافی «عفت عمومی» به حساب نمی‌آید، به علاوه این ماده اعمال حرامی که در اماکن خصوصی یا به دور از انظار عمومی به صورت غیر علنی ارتکاب می‌یابند را مشمول نشده و از این نظر حتی با وجود ماده ۶۳۸ و پذیرش توسل به آن همچنان خلأ تقنینی و قضایی بزرگی بر سر راه مجازات مرتکبین آزار حیوانات اهلی حرام گوشت در وضعیت فعلی نظام کیفری کشور ما وجود دارد، در نتیجه می‌توان گفت که برخلاف جوامع پیشرفته و اسناد بین‌المللی، نظام حقوقی ایران نه تنها تضمین‌کننده رفاه و حقوق طبیعی و قانونی حیوانات نیست و این موضوع فقدان نظام تضمینات قانونی مؤثر و همه‌جانبه، زمینه حیوان‌آزاری و تعرض نسبت به حیات حیوانات را هرچه بیشتر فراهم می‌آورد، بلکه مهم‌تر از آن، حمایت کیفری و موانع و مقتضیات نظام عدالت کیفری ایران در قبال حیوانات به عنوان یک مقرر قانونی جامع و مستقل، مورد توجه مقنن قرار نگرفته و تلاش‌های رویه قضایی در این راستا نیز با چالش‌های قانونی فراوانی رو به رو است؛ در وضعیت فعلی بهترین راهکار ممکن تسریع در تصویب لایحه حمایت از حیوانات در مجلس شورای اسلامی با توجه به جرم‌انگاری و دیگر حمایت‌های کیفری مناسب موجود در آن در خصوص حیوانات اهلی (اعم از حرام و حلال گوشت) است. با تصویب این لایحه علاوه بر اینکه تفاوت و تبعیض بلاوجه فعلی که در ماده ۶۷۹ قانون مجازات اسلامی درباره حیوانات

اهلی حلال گوشت و حرام گوشت ایجاد شده است، برطرف گردیده و آزاررسانی هرگونه حیوان اهلی اعم از حرام یا حلال گوشت موضوع جرم‌انگاری واقع شده، چالش‌های رویه قضایی فعلی نیز که محاکم با آن مواجه بوده و به دلیل ناچاری به برخی مواد نامرتبط مانند ۶۳۸ استناد و توسل می‌جویند نیز مرتفع می‌گردد. حتی در صورت عدم تصویب لایحه در دست بررسی، جا دارد قانونگذار در اصلاحات بعدی قانون مجازات اسلامی، ماده ۶۷۹ را به نحوی اصلاح نماید که کیفر مندرج در این ماده برای هر نوع حیوان‌آزاری حیوانات اهلی اعمال شده و تفاوتی از این نظر میان انواع حیوانات وجود نداشته باشد.

در انتها لازم به ذکر است فقدان طبقه‌بندی پرونده‌ها در دادگستری با موضوع حیوان‌آزاری با هدف دسترسی مناسب به آرای مرتبط با حیوان‌آزاری حیوانات اهلی و لذا محدودیت در دسترسی به آرای صادره در خصوص این قبیل حیوانات جزء محدودیت‌های این پژوهش بود.

مشارکت نویسندگان

سیدسجاد کاظمی: جمع‌آوری منابع، فیش‌برداری، نگارش مقاله. حامد چگینی: جمع‌آوری منابع، انجام اصلاحات، ویرایش شکلی و ماهوی. نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

References

1. Meshkat M. A comparative study of animal abuse in the penal system of Iran and the United States. *Quarterly Journal of Criminal Law Research*. 2019; 8(29): 171-202. [Persian]
2. Miller WR. *The Social History of Crime and Punishment in America: A-De*. New York: Sage Publications; 2012. p.120.
3. Morton R, Hebart M, Whittaker A. Explaining the Gap between the Ambitious Goals and Practical Reality of Animal Welfare Law Enforcement: A Review of the Enforcement Gap in Australia. *Animals*. 2020; 10(3): 1-21.
4. Kalantari Arsanjani A. Shiie jurisprudence and Animal Rights. *Journal of New Exploration in Jurisprudence*. 2002; 33-34: 247-286. [Persian]
5. Khoshyari Hajibaba R, Majdi A. Animal protection in Iranian law and International Instruments. *Journal of Medical Law*. 2013; 7(26): 173-193. [Persian]
6. Khaleghi A. Analysis of National Criminal Measures in the protection of Animal Species with Reflection on Transnational Documents. *Law Quarterly*. 2011; 40(4): 155-172. [Persian]
7. Morton R, Hebart M, Whittaker A. Assessing the Uniformity in Australian Animal Protection Law: A Statutory Comparison. *Animals*. 2020; 11(35): 1-36.
8. Kurachi T, Irimajiri M, Satoh T. *Applied Animal Behaviour Science*. Elsevier. 2017; 196: 69-75.
9. Young A, Kathayer A, Young J. *Empathy for Animals: A Review of the Existing Literature*. New Jersey: Wiley Periodicals, Inc; 2018. p.327-343.
10. Fallahzadeh Abarghavi A. *Tawhid Mofazal; Theology in the expression of Imam Sadegh (AS)*. Qom: Hoda Publishing; 2011. p.59. [Persian]
11. Velaie A. *Islam and the Environment*. 1st ed. Tehran: Andisheh Moulana Publications; 2009. p.198. [Persian]
12. Noor Azarian M, Samadi N. *Animal rights in Islamic sources*. 1st ed. Tehran: Akhtar Publishing; 2014. p.8. [Persian]
13. Ahmadikhah A. Animal Rights in the Life and Speech of the Great prophet and its Comparison with Human Rights in the West. *Quarterly Journal of History in the Mirror of Research*. 2006; 3(11): 37-62. [Persian]
14. Gullone E, Arkow P. *Animal Cruelty, Antisocial Behaviour and Aggression: More Than a Link*. London: Palgrave Macmillan; 2012. p.412.
15. Wilson S. Animals and Ethics. In: *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. Standford: Martin, TN; 2021. p.174.
16. Stewart N. *Ethics: An Introduction to Moral Philosophy*. Boston: Polity; 2019. p.153.
17. Jahed M. Ethics and Animals: Approaches and Theories. *Bioethics Quarterly*. 2013; 3(1): 161-188. [Persian]
18. Pojman L. *Environmental Ethics*. Translated by Thalasi M, Daghihi M, Ghaed M, Shojaei M, Ghabraei H, Malekian M, Mokhber A. Tehran: Development Publishing; 2017. Vol.1 p.49-50. [Persian]
19. Mohammadi F. Halal and Haram Meat Animals, the Second National Conference on Quran and Biological Sciences with a Focus on Healthy Food. Isfahan: University of Esfahan; 2017. [Persian]
20. Merck M. *Veterinary Forensics: Animal Cruelty Investigations*. Hoboken: Wiley; 2012.
21. Van Hasselt VB, Bourke ML. *Handbook of Behavioral Criminology*. Manhattan: Springer International Publishing; 2018.
22. Tiplady C. *International. Animal Abuse: Helping Animals and People*. Wallingford: Cabi; 2013.
23. Javadi A, Masoudi A. Animal Rights from the Perspective of Islam. *Journal of Ethical Research*. 2004; 14: 21-48. [Persian]
24. Vafadar A. Commitment and Responsibility of Governments in Respecting the Environment. *Journal of Environmental Science and Technology*. 2007; 9(32): 101-110. [Persian]
25. Beigi J. Animal Abuse in Iran; Legal Challenge and Legal Void. *Iranian Journal of Biomedical Law and Ethics*. 2020; 1(2): 36-52. [Persian]
26. Shahbazi A. Animal Rights: a Reflection on Theory and Practice. *Public Law Research Quarterly*. 2012; 16(36): 27-56. [Persian]
27. Aurora P. The Law and Ethics of Medical Research, in *International Bioethics and Human Rights*. London: Cavendish Publishing; 2005.
28. Pritt S. *Spotlight on Animal Welfare*. Alabama: Alnmag; 2015.
29. Sanei Nejad Y. *Observance of Animal Rights in Iran*. Tehran: Iranian Veterinary and Animal Science News Site; 2015. [Persian]
30. Mohseni Dehkalani M, Rezanejad A. Analysis of the Phenomenon of Animal Abuse in Imamie

- Jurisprudence and Iranian law. Legal Research Quarterly. 2018; 21(83): 113-136. [Persian]
31. Mottaghi Hindi A. Kanz al-Ummal Fee Sunan al-Aqwal wa al-Af'al. Tehran: Resalat Foundation; 1998. p.39. [Arabic]
32. Hore Ameli M. Vasaal al-Shiie. Translated by Ali S. 2nd ed. Tehran: Nas Publishing; 1988. p.483. [Persian]
33. Jafari MM. Rasael fegghi. 1st ed. Tehran: Keramat Publishing; 1998. p.120. [Persian]
34. Lockwood R, Touroo R, Olin J, Dolan, E. The Influence of Evidence on Animal Cruelty. Prosecution and Case Outcomes: Results of a Survey. American Academy of Forensic Sciences. 2019; 64(6): 1-7.
35. Hashemi H. Criticism of Article 638 Islamic Penal Code in Criminalization of Indecency. Quarterly Journal of the Women's Socio-Cultural Council. 2007; 37: 75-133. [Persian].
36. Jafari H, Rajaipour M, Delavar GH. A Reflection on the Scope of the Jurisprudential Rule of "Atta'zir fi kooli a'malil mooharam". Journal of Jurisprudence and Principles. 2017; 3(9): 141-168. [Persian]
37. Makarem Shirzai N. Ethics in the Quran. Prepared and Arranged by A Group of Scholars. Qom: Imam Ali Ibn Abi Talib (PBUH) School; 1998. Vol.2 p.308. [Persian].
38. Anwari H. Farhang-e Bozorg-e Sokhan. Tehran: Sokhan Publications; 2002. Vol.8 p.308. [Persian]
39. Azimi Gorgani H, Kermani P. Breach of Public Decency and its Punishment. 1st ed. Tehran: Saba Publishing; 2012. p.15. [Persian]
40. Habibzadeh M, Kurahi Moghaddam K. Article 638 of the Islamic Penal Code and its Confrontation with the Principle of Legality, Crime and Punishment. Medical Science Quarterly. 2002; 9(39): 39-46. [Persian]